

УДК 351: 338.1 (477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-8-91-97>**Орлова Наталія,**

доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри публічного
управління та адміністрування
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Orlova Natalia,

Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Professor of the Department of Public
Administration and Management of Hryhorii
Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0785-751x>✉ nsorlova78@gmail.com**Сіденко Юлія,**

доктор наук з державного управління,
головний спеціаліст відділу розгляду
звернень управління обслуговування
громадян Головного управління
Пенсійного фонду України в Донецькій
області

Sidenko Yuliia,

Doctor of Science in Public Administration, chief
specialist of the appeals department of the
Citizen service Department, Head Office of the
Pension Fund of Ukraine in Donetsk Region

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0093-2620>✉ julimokhova@gmail.com

ВИКЛИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ УРЯДУ

CHALLENGES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE: STRATEGIC PRIORITIES OF THE GOVERNMENT

Анотація. У статті досліджено сучасні механізми державного управління аграрним сектором України на основі аналізу стратегічних документів за 2020–2024 рр., дій уряду нормативно-правової бази сталого розвитку. Мета статті – визначити напрями державної політики аграрного сектору України для реалізації стратегічних завдань сталого розвитку України та євроінтеграції. Інформаційною базою є Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення, Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 рр., Національна економічна стратегія на період до 2030 р., «Нова аграрна політика», «Екстрене звернення. Україна – 2022», Перехідна рамкова програма Організації об'єднаних націй для України на 2022–2023 рр. (2023–2027 рр.). Проведено аналіз сучасної нормативно-правової бази, а також дій уряду, міжнародних та європейських організацій щодо підтримки агропромислового комплексу у реалізації цілей сталого розвитку України. Комплекс викликів для подальшої реалізації державної політики сталого розвитку аграрного сектору України: життєздатність всіх суб'єктів агропромислового сектору та налагодження їх ефективної роботи, логістика внутрішня та зовнішня, продовольча безпека, виконання зобов'язань щодо євроінтеграції, виробництво конкурентоспроможної продукції, фінансова підтримка держави. Обґрунтовано та визначено стратегічні пріоритети розвитку аграрного сектору в Україні, на основі аналізу проєкту нової аграрної політики в умовах відбудови країни: економічна трансформація агропромислового комплексу та розвиток аграрної інфраструктури, де велика увага повинна приділятися європейським стандартам.

Ключові слова: стратегія, державна політика, сталий розвиток, євроінтеграція, аграрний сектор, нова аграрна політика.

Abstract. The article examines the modern mechanisms of government management of the agricultural sector of Ukraine based on the analysis of strategic documents for 2020-2024, the government's actions on the legal framework of sustainable development. The purpose of the article is to determine the directions of the government policy of the agricultural sector of Ukraine for the implementation of strategic tasks of sustainable development of Ukraine and European integration. The information base is the Law of Ukraine on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Transfer of Agricultural Land, the State Regional Development Strategy for 2021-2027, the Strategy for Supporting Grain Storage, the National Economic Strategy for the Period Until 2030, «New Agrarian Policy», «Emergency appeal. Ukraine – 2022», United Nations Transitional Framework Program for Ukraine for 2022-2023 (2023-2027). An analysis of the modern regulatory and legal framework, as well as the actions of the government, international and European organizations regarding the support of the agro-industrial complex in the implementation of the goals of sustainable development of Ukraine, was made. A complex of challenges for the further implementation of the government policy of sustainable development of the agricultural sector of Ukraine: viability of all subjects of the agro-industrial sector and establishment of their effective work, internal and external logistics, food safety, fulfillment of obligations regarding European integration, production of competitive products, financial support of the state. The strategic priorities for the development of the agricultural sector in Ukraine are substantiated and determined, based on the analysis of the project of the new agrarian policy in the conditions of the reconstruction of the country: the economic transformation of the agro-industrial complex and the development of the agricultural infrastructure, where great attention should be paid to European standards.

Keywords: strategy, government policy, sustainable development, European integration, agrarian sector, new agrarian policy.

Постановка проблеми. Стратегічний курс розвитку України, який затверджено у Національній економічній стратегії на період до 2030 р., реалізується у напрямках проведення макроекономічної політики, зміцнення принципу верховенства права, формування належного регуляторного середовища, належного управління державною та комунальною власністю, зміцнення міжнародної політики та торгівлі, покращення репутації України в міжнародному середовищі, забезпечення інвестиційної привабливості, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, секторального промислового розвитку, у тому числі розвитку агропромислового сектору та харчової промисловості, розвитку регіонів, підприємництва, цифрової економіки, підвищення якості життя. Всі зазначені напрями та завдання є рамковими для формування та реалізації аграрної політики [1].

Для аграрного сектору рамковими документами є Національна економічна стратегія на період до 2030 р., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. №179 та Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 рр., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. №695. Необхідним та актуальним завданням є дослідити пріоритетні напрями уряду у реалізації рамкових документів за умов нових факторів, які вплинули на їх реалізацію: воєнні дії, умови євроінтеграції, розроблений план відновлення України (Нова аграрна політика).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові сучасні доробки вітчизняних фахівців Є. Гриб [2], Л. Дідковської [3], Д. Халізова [4] наголошують, що аграрний бізнес став драйвером не лише в економіці загалом, а й експорту на сучасному етапі війни в Україні. Динаміка розвитку світової економіки в умовах глобалізації засвідчує визначальну роль впровадження ефективних механізмів інноваційної політики у забезпеченні конкурентоспроможності аграрного сектору.

Також, С. Березюк, І. Білокінна, К. Ксенофонтова, О. Шпикуляк [5] відзначають, що Україна та підприємницькі структури різних секторів економіки мають чітку орієнтацію повоєнного розвитку на екологічно безпечне стале виробництво на основі «зелених» інвестицій.

Метою статті є комплексно дослідити напрями державної політики аграрного сектору України для реалізації стратегічних завдань сталого розвитку України та євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Основне дослідження щодо дій уряду у реалізації стратегічних напрямів державної аграрної політики варто розпочати з аналізу та змін нормативно-правової бази, яка регулює певні аспекти розвитку аграрного сектору України в умовах воєнного стану та подальших перспектив відновлення економіки країни.

У Національній економічній стратегії на період до 2030 р. визначаються завдання щодо євроінтеграції, декарбонізація та орієнтації на «зелений курс» Європейського союзу (ЄС), цифровізації державного управління, встановлюються напрями руху, які є неприпустимими (серед них – неправомірне використання бюджетних коштів та погіршення стану навколишнього середовища). Серед очікуваних результатів – розвиток інновацій і модернізація секторів економіки, розвиток людського капіталу. Щодо аграрної політики, економічна стратегія визначає цілями проведення стимулюючої та дорадчої аграрної політики, забезпечення сектору якісною інфраструктурою (земля, зрошувальні системи, фінанси, освіта та наука, транспорт, потужності для зберігання), забезпечення доступними матеріально-технічними ресурсами, збалансування виробництва високо- та низькомаржинальних продуктів, сприяння розвитку переробки, оптимізація збуту на внутрішньому та зовнішньому ринках, забезпечення виробництва та експорту безпечної сільськогосподарської та харчової продукції [1; 6].

Державна стратегія регіонального розвитку до 2027 р. передбачає створення у бюджеті країни фонду розвитку сільських територій. Однак, норм щодо розвитку сільського господарства документ майже не містить, тільки передбачається розвиток різних форм кооперації, фермерства, забезпечення доступності ринків збуту для малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції, інфраструктури для її зберігання; запровадження нових технологій та обладнання для переробки сільськогосподарської сировини, поліпшення комунікації між сільськими підприємцями та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування [7].

В Україні з 2020 р. існувала низка розроблених стратегічних, але не затверджених документів. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 рр. розглядалась на Раді реформ при Президенті України, але затвердженою так і не була. Стратегія продовольчої безпеки на період до 2030 р. з листопада 2020 р. на стадії громадського обговорення за даними Міністерства економіки України. У 2022 р. з'явився новий стратегічний документ «Нова аграрна політика», опрацьований в рамках діяльності Національної Ради з відновлення України від наслідків війни, який далі буде проаналізовано у статті.

Реалізація принципів сталого розвитку України потребувало підтримки та оновлення сутності завдань у 2022 р. після повномасштабного вторгнення росії. Такими важливими документами стали: Екстрене звернення. Україна – 2022 та Перехідна рамкова програма Організації об'єднаних націй (ООН) для України на 2022–2023 рр. (2023–2027 рр.), які б мали дозволити реалізації цілей сталого

розвитку щодо збереження продовольчої безпеки та запобігання кризи в аграрному секторі зокрема [8].

Для запобігання продовольчої безпеки в Україні у 2022 р. ООН і Уряд розробили Стратегію щодо підтримки зберігання зерна, спрямовану на модернізацію та оптимізацію складських потужностей малих і середніх фермерських господарств із метою збереження якомога більшої частини врожаю 2021–2022 рр. і запобігання катастрофі у сфері продовольчої безпеки не лише в Україні, а й в усьому світі, враховуючи глобальну залежність від експорту продовольства з України (рис. 1). Згідно з цією стратегією ООН надала фермерам альтернативні зерносховища та засоби механізації. Майже 1900 фермерів подали заявки на отримання тимчасових зерносховищ і засобів механізації для навантаження і розвантаження зерна зі сховищ. Фермерам було видано 25 тис. рукавів для зберігання зернових, загальна місткість яких становить 5,2 млн. метричних тон [9].

Рис.1. Стратегічні пріоритети України у подоланні продовольчої безпеки у 2023–2024 рр.

Іншою ключовою ініціативою стало надання ООН підтримки в цифровізації експорту зернових і продовольства відповідно до глобальних стандартів ООН щодо спрощення торгівлі та електронних бізнес-операцій. Зокрема, ООН перевела на цифрову платформу торговий коридор від Одеси до Констанци, залучивши для цього експертів портової спільноти Одеського порту і прискоривши таким чином торгівлю та підвищивши її ефективність. Крім того, було підготовлено техніко-економічне обґрунтування цифрового конвеєра даних для експорту Чорноморським зерновим коридором.

Також, потужним кроком уряду у розвитку сталого аграрного сектору України стало прийняття Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення (№2178-10), що передбачив поетапне відкриття ринку землі з 1 липня 2021 р. Громадянам України до 31 грудня 2023 р. було дозволено купувати землю сільськогосподарського призначення площею до 100 гектарів. Жодна юридична особа, за винятком банків, не зможе отримати землю протягом цього часу. Банки можуть приймати земельні паї в якості застави, але зобов'язані відчужувати їх протягом двох років. Протягом початкового етапу продовжував діяти мораторій на продаж земельних ділянок державної власності. З 1 січня 2024 р. громадянам та юридичним особам було дозволено купувати землі сільськогосподарського призначення площею до 10 тисяч гектарів. Уряд України також розробив важливі додаткові законопроекти на підтримку Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення №2178-10, зокрема: законодавство щодо забезпечення відкритого доступу до даних кадастрів, посилення управління земельними ресурсами, впорядкування процедур передачі земельних ділянок, регулювання продажу

земельних ділянок державної власності, включаючи обов'язкові електронні аукціони, обмеження дискреційної передачі земель державної власності та розширення доступу до фінансування для дрібних фермерів. Відкриття та розвиток ринку сільськогосподарських земель є важливими для досягнення цілої низки узгоджених цільових показників Цілей сталого розвитку (ЦСР). Землеволодіння та право на продаж землі, при поєднанні з наданням підтримки дрібним фермерам, мають основоположне значення для зниження рівня бідності, запровадження цільових програм соціальної допомоги малозабезпеченим та підвищення стійкості соціально незахищених верств населення (ЦСР 1). Втручання, особливо спрямоване на дрібних фермерів, збільшує доступність збалансованого харчування для місцевого споживання та покращує стійкість систем виробництва (ЦСР 2). Покращення землекористування, підтримка дрібних фермерів та сприяння вирощуванню цінних культур допомагають у забезпеченні захисту, відновлення та сприяння сталому використанню наземних екосистем (ЦСР 15). Заплановані урядом інституційні реформи та зусилля з розбудови агропромислового потенціалу сприяють покращенню доступу до правосуддя і створенню ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях (ЦСР 16) [9–10].

Нова аграрна політика за планом відновлення України до 2032 р. визначає, що основними стратегічними цілями є економічна трансформація агропромислового комплексу (АПК) та розвиток аграрної інфраструктури (рис.2.).

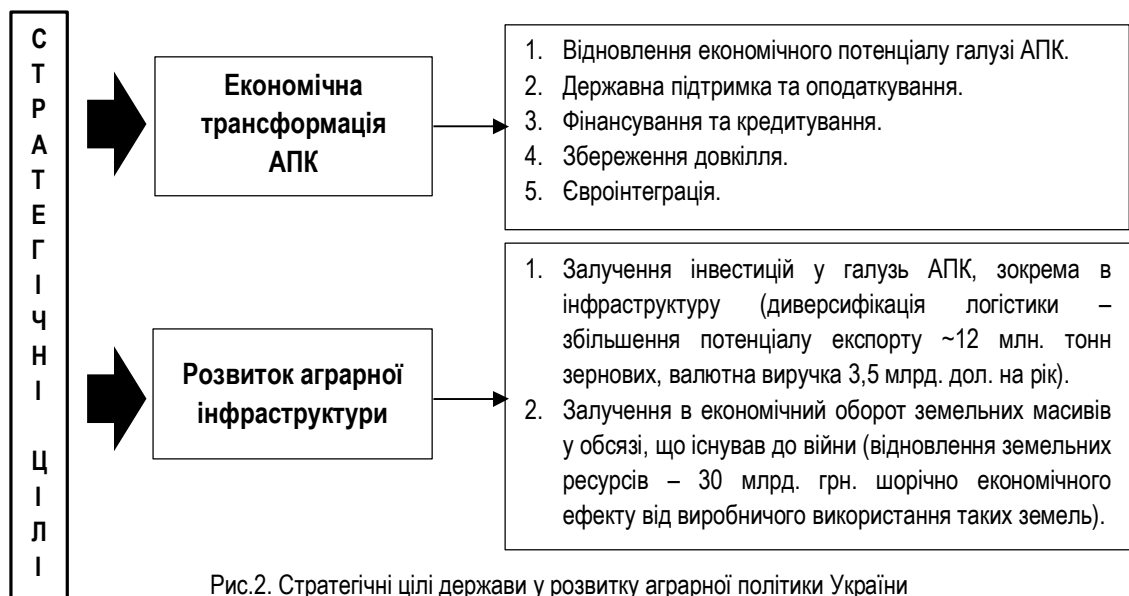

Рис.2. Стратегічні цілі держави у розвитку аграрної політики України

За стратегічними цілями уряд планує реалізувати стратегічні завдання щодо розвитку аграрного сектору до 2023–2025 рр. [11]. Наразі, викликами для реалізації державної політики сталого розвитку аграрного сектору залишаються: розблокування та розвиток морських портів, створення альтернативних експортних маршрутів; трансформація та повноцінне забезпечення середовища для сталої економічної життєздатності всіх суб'єктів агропромислового сектору; швидке відновлення, формування нових економічних ланцюгів та підтримка конкурентоздатного функціонування галузі переробки; забезпечення суб'єктів агропромислового сектору якісною наскрізною інфраструктурою (земля, зрошувальні та осушувальні системи, фінанси, транспорт та логістика, інженерні мережі); відновлення безпечного фізичного та екологічного стану земель;

покращення інвестиційного клімату; підвищення енергоефективності галузі за рахунок розвитку біоенергетики; досягнення оптимального рівня фізичної та економічної продовольчої безпеки; забезпечення стійкого зростання в умовах запровадження заходів, спрямованих на кліматичну нейтральність у рамках green deal, вчасне виконання зобов'язань України щодо гармонізації національного законодавства з законодавством ЄС в рамках угоди про Асоціацію.

Висновки. Дослідження державних механізмів уряду щодо регулювання аграрного сектору економіки України за останні три роки надало змогу оцінити виклики щодо можливостей агропромислового комплексу країни в умовах реалізації ЦСР та подолання наслідків бойових дій на великих територіях. Аналіз глобальних та національних документів показав комплексний підхід держави у своїх діях щодо формування нової аграрної політики з урахуванням євроінтеграційного шляху та відновлення аграрного сектору України. Основними стратегічними напрямками розвитку аграрного сектору України стали: економічна трансформація агропромислового комплексу та подальше нарощування аграрної інфраструктури, що передбачає реалізацію цілей сталого розвитку та формування принципів та стандартів спільної аграрної політики з країнами ЄС.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. №179. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 02.02.2024).
2. Гриб Є. Чинники ризиків сталого розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка та суспільство*. 2023. №57. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-94>.
3. Дідковська Л. Сталий розвиток аграрного сектора: виклики війни та клімату. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2023. №2(6). С. 1–11. <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20230206.01>.
4. Халізів Д.В. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2023. Т. 1. Вип. 79. С. 286–290.
5. Шпикуляк О.Г., Білокінна І.Д., Березюк С.В., Ксенофонтова К.Ю. Інституційні аспекти становлення «зеленої» економіки в аграрному секторі України. *Інтернаука*. 2023. №8(76). С. 140–147.
6. Орлова Н.С., Мірко Н.В. Інструменти державного регулювання та фінансового контролю спільної аграрної політики країн ЄС. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. №4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3462/3496> (дата звернення: 02.04.2024).
7. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.02.2024).
8. Україна-ООН Рамкова програма співпраці, 2023-2027: пріоритети, результати, організація співробітництва. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-01/prezentaciya-ukrainskoju_0.pdf (дата звернення: 02.02.2024).
9. Зусилля з раннього відновлення України: звіт за результати роботи ООН за 2022 рік. ООН. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-05/UN_report_2022%28Ukrainian%29.pdf (дата звернення: 02.02.2024).
10. Земельна реформа: аналітична довідка ООН. ООН. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-07/UN%20Policy%20Paper%20on%20LAND%20REFORM_UKR_FINAL.pdf (дата звернення: 02.02.2024).
11. Матеріали робочої групи «Нова аграрна політика»: проект Плану відновлення України. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf> (дата звернення: 02.02.2024).

References:

1. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku": vid 03 bereznia 2021 roku №179 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the approval of the National Economic Strategy for the period until 2030" from March 3 2021, №179]. (n.d.). *kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> [in Ukrainian].
2. Hryb, Y. (2023). Chynnyky ryzykiv staloho rozvytku aharnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Risk factors of sustainable development of the agrarian sector of the economy of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 57. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-94> [in Ukrainian].
3. Didkovska, L. (2023). Stalyi rozvytok aharnoho sektora: vyklyky viiny ta klimatu [Sustainable development of the agricultural sector: challenges of war and climate]. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*, 2(6), 1–11. <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20230206.01> [in Ukrainian].
4. Khalizov, D. V. (2023). Rozvytok aharnoho sektoru ekonomiky v umovakh voiennoho stanu [Development of the agrarian sector of the economy under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 1(79), 286–290 [in Ukrainian].
2. Shpykuliak, O.H., Bilokinna, I.D., Bereziuk, S.V., & Ksenofontova, K.Iu. (2023). Instytutsiini aspekty stanovlennia «zelenoi» ekonomiky v aharnomu sektori Ukrainy [Institutional aspects of the formation of a "green" economy in the agricultural sector of Ukraine]. *Internauka – Interscience*, 8(76), 140–147 [in Ukrainian].
3. Orlova, N.S., & Mirko, N.V. (2024). Instrumenty derzhavnoho rehuliuвання ta finansovoho kontroliu spilnoi aharnoi polityky krain Yes [Instruments of government regulation and financial control of the common agrarian policy of the EU countries]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 4. (n.d.). *nayka.com.ua*. Retrieved from <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3462/3496> [in Ukrainian].
4. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky": vid 5 serpnia 2020 roku №695 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027" from August 5, 2020, №695]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. Ukraina-OON Ramkova prohrama spivpratsi, 2023-2027: priorityty, rezultaty, orhanizatsiia spivrobotnytstva [Ukraine-UN Framework Program of Cooperation, 2023-2027: priorities, results, organization of cooperation]. (n.d.). *niss.gov.ua*. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-01/prezentaciya-ukrainskoyu_0.pdf [in Ukrainian].
6. Zusyllia z rannoho vidnovlennia Ukrainy: zvit za rezultaty roboty OON za 2022 rik [Efforts for the early recovery of Ukraine: report on the results of the work of the United Nations for the year 2022]. (n.d.). *ukraine.un.org*. Retrieved from https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-05/UN_report_2022%28Ukrainian%29.pdf [in Ukrainian].
7. Zemelna reforma: analitychna dovidka OON [Land reform: analytical reference of the UN]. (n.d.). *ukraine.un.org*. Retrieved from https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-07/UN%20Policy%20Paper%20on%20LAND%20REFORM_UKR_FINAL.pdf [in Ukrainian].
8. Materialy robochoї hrupy «Nova aharna polityka»: proekt Planu vidnovlennia Ukrainy [Materials of the working group "New Agrarian Policy": the draft of the Recovery Plan of Ukraine]. (n.d.). *kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf> [in Ukrainian].

Подано до редакції 5.04.24 р.

Прийнято до друку 8.05.24 р.